

СТАНОВИЩЕ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”, Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, научна специалност: Педагогическа психология

Автор на дисертационния труд: Илияна Руменова Кираджиева

Тема на дисертационния труд: „Мотивационни факторин за учене и ролята на учителя в юношеска възраст“

Научен ръководител: проф.д.пс.н.Йоана Димитрова Янкулова

Получени материали: дисертация, автореферат, автобиография

1.Лични данни за докторанта

Илияна Руменова Кираджиева е завършила бакалавърска степен в специалност „Психология“ през 2008 година и магистърска програма “Клинична и консултативна психология“ към СУ “Св. Климент Охридски“ през 2011 година. От същата година и понастоящем работи като училищен психолог към 138 СУЗИЕ „Проф.Васил Златарски“, като от 2016 година е докторант към катедра „Социална, организационна, клинична и педагогическа психология “. Член е на Асоциация „Българско психоаналитично пространство“. Има психотерапевтична практика като ко-терапевт с деца, юноши и възрастни.

2. Структура на дисертационния труд

Представената за защита дисертационна разработка има обем от 221 страници, структурно съдържащи увод, четири глави и заключение. За написването и в литературната справка са отразени 17 източника на български език и 122 - на английски език. Получените резултати, от проведеното изследване, са представени чрез 32 таблици и 16 фигури.

3. Основни акценти и идеи на автора

Теоретичните аспекти на изследваните психични феномени, успешно докторантката представя в двете първи глави, на дисертацията, озаглавени „Мотивационни фактори за учене в образователен контекст“ и „Ролята на учителя по отношение на мотивацията за учене в юношеска възраст“. Добрата и подготовка проличава в критичните анализи на предложените класически теоретични постановки и съвременният поглед към проблемите на ученето, моделите за мотивация на учениците, свързани с него, както и нагласите към училището и ефектите от тях. Задълбочено е представена теорията за самодетерминацията (Deci & Ryan, 1985, 1991; Ryan & Deci, 2000a, 2000b, 2002) и идеята за вътрешната и външна мотивация, влияещи върху регулацията на поведението и изпълнението на учебната дейност. При учениците последната е продиктувана от интерес, получаване на удоволствие и удовлетворение от активността в подкрепа на три базисни потребности: от автономност, от компетентност и от свързаност (Deci et al., 1991). Те са особено важни за периода на юношеството и отношението към образователната училищна среда. Не по-малко значима е и външната мотивация, независимо, че има инструментален характер и ангажирането с определени дейности не е мотивирано от интерес, а от външни фактори като награди, принуди и наказания, които се интерализират. Те стимулират, обаче, събъективната оценка за личностна самоефективност.

Като методологичен теоретичен базис, докторантката предлага моделът на П.Пинтрич и колеги (Pintrich, 1999; Pintrich & De Groot, 1990; Pintrich & Garcia, 1991; Pintrich, Smith, Garcia, & McKeachie 1993) разкриващ взаимовръзките между мотивационните и когнитивни конструкти, които като личностни компоненти влияят на ангажираността на учениците по отношение на ученето и на техните постижения. Моделът на авторите включва връзката мотивация-ценности с ориентация към образователните цели и оценка за ценността на учебната задача по отношение на критерии като: важност, интерес и

полезност. Действително те съответстват на мотивацията за обучителна познавателна активност. Обогрността с емоционални реакции, прави активността реална, затова мисля, че идеята за допълване на емоционалното отношение към учебните задачи повишава адекватността на мотивационния комплекс на ученика. Това се отнася и за саморегулираното учене, което докторантката обосновава свързва с прилагането на метакогнитивни стратегии за учене и стратегии за управление на ресурсите. Различните когнитивни стратегии като повторение, разработване, организиране на учебния материал служат за оптимизиране на ученето и водят до високи учебни постижения (Pintrich & De Groot, 1990) В същото време те спомагат и за опознаване на учениците на самите себе си, на задачите и използваните личностни стратегии за тяхното разрешаване. Факт е, че интересът към всеки предмет в училище е различен, затова стратегиите за усвояване на материала се определят както от усилията, които влага ученика, така и от сложността на учебните задачи и начинът по който се поставят от учителя. Това определя, като значим фактор за структурирането на мотивационната система за учене, именно учителят. Той е този, който с професионалните си умения и комуникативни компетенции стимулира интереса към учебния предмет. Правилно, докторантката е посветила отделна глава на неговата роля в когнитивното развитие на юношите. Той е този, който удовлетворява автономността, компетентността и свързаността им в учебния процес. Той е и стимулатор и провокатор и оценител едновременно. Тези му активности определят съдържанието и насочеността на взаимодействието му с учениците. Подробно са представени резултати от изследвания и идеи, както на чуждестранни автори, така и на български, което оценявам високо.

Изследователският дизайн на проведено изследване с ученици, от две възрастови групи, е поместен в самостоятелна глава трета, назована „Постановка и организация на емпиричното изследване“. Главата е конструирана стандартно, според изискванията за организация и провеждане

на подобен род научно изследване. Ясно са представени целта и задачите на изследването. Обоснована е търсената връзка между ролята на учителя, мотивационните фактори и прилагането на стратегии за саморегулирано учене в юношеска възраст, чрез изследване на субективните оценки на учениците относно степента на подкрепа на тяхната автономност, компетентност и свързаност във взаимоотношенията им с учителите и взаимовръзките с вътрешната мотивация за учене.

Приветствам идеята за начална адаптация, за български условия, на четирите научно-изследователски психологични въпросника, които обогатяват научната и училищна практики: 1. „Въпросник за учебния климат” (LCQ) (Standage et al., 2005), 2. „Въпросник за предпочитания за работа” (WPI) (Amabile et al., 1994), 3- китайска версия на „Въпросник за мотивационни стратегии за учене” (MSLQ) (Rao & Sachs, 1999) и 4- „Въпросник за нагласи към училището” (SA) (Cheng & Chan, 2003). Тяхната актуалност е безспорна, поради съвременния поглед на авторите им. Релевантността на изборът им се доказва и от високите стойности на коефициентите за вътрешна съгласуваност (α на Кромбах), вариращи в приемливия диапазон от 0,676 до 0,945.

4. Актуалност на разгледания проблем

Както темата на дисертационната работа, така и насочеността на получените резултати, определям като значими за педагогическата и психологична практика. Като цяло се знае, че когнитивно-личностното функциониране се свързва с мотивационната ориентация на учениците относно усвояването на учебния материал и ученето като процес. Резултатите, от проведеното изследване, успешно конкретизират значимостта на такива личностни фактори като: Аз-ефективността, вътрешната ценност, изпитната тревожност и нагласите към училището относно съдържанието на личностната и дори възрастовата ориентация. Обединението на вътрешната и външна мотивация успешно протектират избора, от ученика, на стратегия за саморегулирано учене. В този смисъл освен релевантността на изборния

психологичен инструментариум и търсената негова ефективност, определям цялата разработка като положителен принос към научното знание. Тя обогатява разбиранията за ролята на учителя по отношение процеса на повишаване на мотивация и готовността на учениците да се ангажират и да полагат трайни усилия и стратегии за саморегулирано учене, да бъдат успешни ученици.

5. Същност на резултатите от проведеното изследване

За постигане на основната си изследователска цел, докторантката повдига четири хипотези, които са адекватни, точни и ясни. Последователността им определя насочеността на направените анализи, предложени коректно и целенасочено.

Убедително са представени направените замерванията за адаптацията на използваните психологични въпросници. Доказана е възможността те да се прилагат спрямо българска популация ученици. Така резултатите, които се включват в трите фактора при българското изследване на модикацията на „Въпросника за учебния климат (LCQ) се различават от състава на факторите на оригиналната методика, но потвърждават възможността за прилагането му в български условия, „Въпросника за предпочитания за работа“ (WPI), дава основания за получаване на трифакторно решение и също е приложим, „Въпросник за мотивационни стратегии за учене“ (MSLQ) изцяло е с възможности за приложимост, както и „Въпросника за нагласи към училището“ (SA) с получаването на двуфакторно решение. Надежността на получените резултати е значима от високите равнища на коефициентите за вътрешна консистентност и корелация (стойностите на α варират от 0,676 за скала „Проблеми в ученето“ до най-високата 0,945 за скалата „Подкрепа на потребностите“) Докторантката е направила и тест-ретест за надежност, което допълва информационно доброто впечатление от научно-изследователските и компетенции.

Изследователските си умения Илияна Руменова Кираджиева, разкрива и демонстрира в предложения анализ на резултатите от проведеното изследване. Използван е богат арсенал от методи за получаване на статистически достоверни данни: факторен анализ, описателна статистика, т-тест на независими извадки, еднофакторен дисперсионен анализ, медиаторен анализ, корелационен анализ. Самите резултати са интерпретирани задълбочено и аналитично, чрез постоянно търсене на връзки между изследваните феномени и техните конструктори, което спомага за формирането на обяснителни модели - подход, който приветствам. Проследени са диференциращите ефекти на факторите пол, възраст и клас и са очертани конкретни закономерности. Интересен е изводът, че резултатите не са повлияни от типа училище, (с.186) това, че полът оказва статистически значимо влияние върху предпочитанията и удоволствията от учебната работа при момичетата. Вътрешните мотивационни ориентации, които се отнасят до предизвикателството на учебната задачата, се повишават с нарастване на възрастта на учениците (при групата 16 до 18 години се предпочитат сложни задачи, които да развиват уменията и способностите, в сравнение с групата 14 до 15 години). Диференцирани, по пол, са мотивационните стратегии за учене - в хода на обучението момичетата се тревожат повече за изпити и тестове, по-често срещат трудности в ученето, но и в по-голяма степен полагат усилия и прилагат стратегии за учене в сравнение с момчетата. Последните в по-висока степен считат, че училището не е полезно и няма голямо значение за тяхното бъдещо развитие в сравнение с момичетата. Техните нагласи за учене са по-негативни.

С възрастта расте и самооценката на Аз-ефективността (по-висока при групата 16-18 години в сравнение с групата 14-15 години) Оценката за значимостта на училището, както и чувството за принадлежност намаляват с

възрастта. (с.187). Това се отнася и за степента на подкрепа, компетентност и способности от учителите (намалява в 11-и клас в сравнение с 9-и клас).

Пребиваването в учебна среда стимулира самостоятелността в учениците. Субективното им възприятие за степента на подкрепа на тяхната автономност, компетентност и свързаност са взаимосвързани с вътрешните и външни мотивационни ориентации, с нагласите към училището, с Аз-ефективността, вътрешната ценност и стратегиите за учене. Оценките за подкрепа на ученическата автономност, компетентност и свързаност от учителите, са значимо взаимосвързани с мотивацията за учене, с нагласите към училището, с вярванията в собствените способности, както и с прилагането на стратегии за саморегулирано учене. Тези заключения са значими за психологическата и педагогическата практика.

Допада ми и идеята за оценяване потенциалния капацитет на резултатите за бъдещи изследвания.

6. Научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Така представената, за защита пред научно жури, дисертационна разработка отговаря на всички изисквания за написване на подобен род научни продукти. След задълбоченият и прочит приемам изцяло предложените приносни моменти, представени от докторантката.

1. Направена е адаптация на четири въпросника, чиито психометрични показатели доказват възможността им да бъдат използвани в български условия.

2. Резултатите от реализираното изследване обогатяват разбиранията за ролята на учителя по отношение на повишаване вътрешната мотивация за учене на юношите.

3. Предложен е модел, който описва ефекта на конкретни мотивационни фактори като вътрешни и външни мотивационни ориентации, Аз-ефективност, вътрешна ценност, изпитна тревожност и нагласи към училището върху прилагането на стратегии за саморегулирано учене в образователния контекст.

4. Емпирично е верифициран интегративен модел, който обяснява медиаторната роля на вътрешната мотивация по отношение на индиректните ефекти на възприятията на учениците за подкрепа на тяхната компетентност, свързаност и автономност, от страна на учителите, върху прилагането на стратегии за саморегулирано учене.

5. Получените резултати разширяват натрупания до момента опит и задълбочават научно-приложните идеи за повишаване на мотивацията за учене и на прилагането на стратегии за саморегулирано учене в юношеска възраст. Установените закономерности и формулираните препоръки могат да бъдат от непосредствена полза за педагогическите специалисти в образователната практика с юноши.

Заключение:

В резултат от цялостния прочит на дисертационния труд на Илияна Руменова Кираджиева на тема: „Мотивационни факторин за учене и ролята на учителя в юношеска възраст“ и на основата на изведените, в настоящата рецензия, мнения давам своята положителна оценка за разработката и предлагам на членовете на научното жури да присъди на авторката и научната и образователна степен „доктор“ в Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, научна специалност: Педагогическа психология.

6.10.2019 г.
Благоевград

Член на научно жури:
/доц.д-р Р.Манчева/